

Vadå ”bra bänkläge”?

När familjen var på bilturer pratade mina föräldrar ibland om att en gård eller ett hus hade ett bra bänkläge. Det dröjde länge innan jag förstod vad de menade. När mina föräldrar 1942 köpte en gård för att starta handelsträdgård valde de en gård där mycket av marken sluttade svagt mot väster eller sydväst. Den sluttande marken var till stor del gammal betesmark och jordmånen bestod av lättare jord med hög andel mo. Men längre ned fanns även åkermark med lerjord. Norr och öster om dessa marker fanns skog. Det gav goda förutsättningar för grönsaksodling genom bra bänkläge.

”Trädgården bör i förhållande till omgivningarna helst ega ett medelhögt läge, vara vindskyddat mot norr, nordost och nordväst...Har platsen en lindrig lutning åt vester eller sydvest, så är detta fördelaktigt...Dugligt vatten till växternas vattning bör icke saknas i eller nära en trädgård.”
”Jordmånen kan vara af olika sammansättning, blott den icke är hvarken för styf eller för lös, samt matjordslagret djupt och bördigt.”

(I inledningen till ”Trädgårdsbok” av Erik Lindgren utgiven första gången 1861.)

- klimat, sol, temperatur, frost, vind

Odling av grönsaker sker här i Norden under ofta tuffa naturliga förhållanden. Många grönsaker är krävande och känsliga. Samtidigt måste hela växtsäsongen utnyttjas för odling, annars går det inte att få ekonomi i verksamheten. Antalet frostfria dagar varierar kraftigt på våra breddgrader men är mycket styrande för om odling alls är möjlig och i så fall vad som kan odlas. Odling gynnas av att man väljer mark som sluttar svagt åt söder eller väster, gärna åt sydväst. Då fångar man upp solvärmen

redan från tidig vår och långt in på hösten. På sådan sluttande mark kan man även klara lindrig frost, som ofta kommer även sent på våren, in på försommaren och ibland alltför tidigt på hösten. Den kalla luften rinner ner i sänkor och dalgångar, där det oftare blir frost än högre upp i terrängen. Det aktuella lokalklimatet är alltså mycket viktigt.

Vinden är förstås en viktig faktor för lokalklimatet. Trädgårdsmästare har i alla tider och i hela världen sökt odlingslägen där skog eller häckar kan ge skydd mot kraftiga vindar, särskilt kall nordanvind. Om inte det är möjligt försöker man skydda sina odlingar med till exempel vassmattor. Ännu mer fångar man förstås upp solvärmen och skyddar sin odling mot kyla och vind om man använder drivbänkar eller växthus. Foto, Kina 1977.

Ensta gård i nordöstra Ormsta, Vallentuna, på (troligen) tidigt 1950-tal. Fotofirma okänd. Det ser ut att vara sennsommar. Man ser två stora områden med drivbänkar, antagligen kallbänkar. Ett mindre område med drivbänkar på tvären, antagligen varmbänkar, men fönstren har lyfts av och travats upp. Till höger och nedanför områdena med drivbänkar syns frilandsodling med blomkål och längre till höger frilandsbäddar med (troligen) odling av sallat. Marken lutade lätt åt väst och sydväst. Nedanför drivbänksområdena gick ett dike som var viktigt för dräneringen.

- Jord och vatten - grunden för all odling

Olika växter har olika krav på jorden de växer i för att trivas. De flesta grönsaker och blommor trivs bäst i lättare jord som släpper igenom vatten bra,

har bra porositet men som samtidigt kan förse växterna med riklig näring. Det innebär ofta sandiga jordar eller grovmojordar med hög mullhalt. Men också gärna ett litet lerinslag. Hög mullhalt är bra för att förse växter med kväve och lerinslag för att bidra med kalium och fosfor och mikronäringsämnen. På Ensta fanns både lätta moiga jordar i svag sluttning som gav självdränering, men också lerjord som gav säkrare vattentillgång och bättre närings-tillgång. Men all jord behövde få in rejält med organiskt material, mull, för att bli bra grönsaksjord. (Mojordar benämns numera som finsand- och grovsilt-jordar.)

När mina föräldrar valde Ensta gård för att etablera sin handelsträdgård var möjligheterna att få god tillgång till vatten en avgörande faktor. Det fanns en grävd brunn med hyfsad tillgång på vatten, men inte tillräckligt för de mängder vatten en grönsaksodling kräver under sommaren. Det fanns ett dike som ofta var vattenförande, men det var inget man kunde lita på. John ordnade med rör från Ormstaån för att få tillräckligt med vatten under sommaren, vilket blev viktigt de första åren. Senare ordnade man med en damm i diket och längre fram en djupborrad brunn. Mer om det i avsnittet Vatten.